

קידום התנהגות בטוחה ברשת בקרב תלמידים

סקירת ספרות וחילוץ ידע
מתוכניות בבתי ספר

עיריית אייזיק זהר שרביט שקד לובוצקי-גטה דנה ברנדר

הוזמן על ידי השירות הפסיכולוגי ייעוצי (שפ"י) במשרד החינוך, ומומן בסיועו

עריכת לשון: רונית כהן בן-נון
תרגום לאנגלית (תקציר): נעמי הלסטד
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

מכון מאירס-ג'ונט-ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | סיוון תש"ף | יוני 2020

עוד פרסומים של המכון בנושא

אייזיק, ע. ואלנבוגן-פרנקוביץ, ש. (2020). תוכנית "לי-MEET" למניעת בריונות ברשת. מ-160-20
כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ., עמיאל, ש. וקונסטנטינוב, ו. (2016). מצבם של צעירים בישראל בתחומי חיים מרכזיים. דמ-736-16
בן סימון, ב., לפי, י., ואזן-סיקרון, ל. (2011). האינטרנט - הזדמנויות וסיכונים עבור ילדים ובני נוער במצבי סיכון או עם צרכים
מיוחדים - סקירת ספרות.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

תקציר

רקע

השימוש במדיה החברתית עולה בהתמדה בעשור האחרון ובמיוחד בקרב ילדים ובני נוער. הרשתות החברתיות, כמו גם יישומנים בטלפון החכם, הם פלטפורמה עבור המשתמשים ליצור זהות מקוונת, לתקשר ולבנות רשת קשרים חברתית. האינטרנט (מרשתת), כמרחב חיים נוסף, מביא עימו מאפיינים ייחודיים אשר מגבירים את הסכנה עבור ילדים ובני נוער ואת חשיפתם לבריונות, לאלומות ולפגיעה. מנגד, הוא מספק הזדמנויות להתפתחות אישית ולמידה וכן לקבלת סיוע וטיפול. ברחבי העולם, וגם בישראל, מופעלות תוכניות רבות למניעת בריונות ברשת בקרב ילדים, ולחינוך להתנהגות בטוחה ברשת.

אגף שפ"י (השירות הפסיכולוגי ייעוצי) במשרד החינוך פנה למכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך סקירת ספרות בין-לאומית עדכנית לאיתור פרקטיקה מיטבית לחינוך להתנהגות בטוחה ברשת, וכן לבצע תהליך של חילוץ ידע מתוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת הפועלות בישראל.

מטרות

איתור גורמים התורמים להצלחה של תוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת, וניסוח המלצות וכיווני פעולה להמשך גיבוש מדיניות ולפיתוח תוכניות המסתמכות על פרקטיקות מיטביות.

שיטות

1. סקירת ספרות בין-לאומית של מאמרים אקדמיים ופרסומים באתרי אינטרנט מן העשור האחרון, בדגש על מחקרי הערכה אשר בחנו יעילות של תוכניות בעלות מאפיינים שונים.
2. חילוץ ידע - למידה מן השדה של גורמי ההצלחה לקידום התנהגות בטוחה ברשת בישראל. לצורך כך בוצעו 16 ראיונות חצי מובנים עם 28 אנשי מקצוע המעורבים בחמש תוכניות שונות לקידום התנהגות בטוחה ברשת המיושמות בבתי ספר בכמה ערים בישראל. בסיוע הגורמים המקצועיים בשפ"י, נבחרו חמש תוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת: (1) "לי-Meet" בירושלים; (2) "עמיתים שומרי מסך" בקריית מוצקין; (3) "גולשים בטוח" ברחובות, רמלה, באר יעקב וראשון לציון; (4) "שומרי סף ברשת" ברמת גן; (5) "גיבורי-אל" בבאר שבע.

ממצאים

ממצאים מסקירת הספרות

הספרות מתמקדת בשלושה סיכונים מרכזיים העוסקים בשימוש ברשת: חשיפה לבריונות, שימוש יתר ברשת וחשיפה לאתרים או לתכנים פוגעניים. לצד אלה, עולים מן הספרות יתרונות של שימוש ברשת, כגון פיתוח אוריינות מחשב, מעורבות חברתית ושימוש ברשת ככלי להבניית זהות ומערכות יחסים.

תוכניות ההתערבות להתנהגות בטוחה ברשת כוללות תוכניות הכשרה למורים, הורים ותלמידים שמטרתן מניעת פגיעה וטיפול באירועי פגיעה ברשת לצד העלאת המודעות בקרב התלמידים לנושא ופיתוח אחריות אישית. מן הספרות עולה הצורך בפיקוח ובניטור של אירועי הפגיעה במהלך הפעלת התוכנית לצורך מדידה ושיפור. לצד רכיבי ההצלחה שנסקרו, עלו קשיים ביישום התוכניות השונות: מיעוט הדיווח על אלימות מקוונת מקשה על איתור וטיפול במקרה פגיעה. נוסף לכך עולה הצורך בצמצום הפער הדיגיטלי בין בני נוער לאנשי מקצוע וגיוס ההורים למעורבות. כמו כן נראה כי יש חוסר בתוכניות לטיפול בקורבנות ובפוגעים ברשת ולמניעת הישנות הפגיעה וכן בהסדרת מדיניות וחקיקה.

ממצאים מתהליך חילוץ הידע

אותרו עקרונות ליבה להצלחת התוכניות, ובהם הנחלת ערכי יסוד להתנהגות של "ערבות הדדית" באמצעות טיפוח מנהיגות עמיתים ושימוש ב"עקרון המניפה" - השפעה מתרחבת של בני הנוער על חבריהם באמצעות הובלת התוכניות על ידי תלמידים המחויבים לתוכנית.

לצורך יישום מוצלח של התוכניות בבתי הספר יש חשיבות מכרעת לגיוס ההנהלה וצוות המורים לתמיכה בתוכנית ולהובלה של יועצות בית הספר תוך כדי בניית תשתית ארגונית עירונית. נוסף לכך, יש לפעול להטמעתה בתוכנית הלימודים הבית-ספרית, בשיתוף פעולה עם מערכות החינוך הבלתי פורמלי. לצורך גיבוש תכנים ופעילויות יש להכין "ערכה מוכנה להפעלה" ובה אפשרות להתאמה ייחודית של התוכנית לכל בית ספר ולגילים השונים בד בבד עם שמירה על רלוונטיות באמצעות עדכון החומרים ושיתוף כל הנוגעים בדבר - מורים, הורים ותלמידים. על אף העקרונות שנמנו להצלחת התוכניות נמצא כי יש קושי בשל העומס הלימודי המקשה על פינוי זמן לפעילות ועל גיוס הצוות והכשרתו, וכן קושי בשמירה על משמעת בכיתה כאשר הפעילות מועברת על ידי תלמידים. אתגרים נוספים שעלו בראיונות הם השפעה של התנהגות הורית שלילית בתחום והתנגדות התלמידים למעורבות הצוות והעמיתים בהתנהלותם ברשת.

סיכום וכיווני פעולה

המסמך מציג המלצות שעלו מתהליך חילוץ הידע ומסקירת הספרות, על הרכיבים שנמצאו חשובים להצלחתן של תוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת ולמניעת בריונות. הרכיבים העיקריים הם: הכנת תוכניות "הכול כלול"; שימוש בשפה המשותפת לתוכניות ברמה הארצית, ובה בעת מתן גמישות לבתי הספר בהוספת תכנים ועדכון עקב השינויים התכופים במדיה החברתית; פיתוח מנהיגות בקרב בני הנוער; התייחסות לכלל קהילת בית הספר; בניית אקלים מיטבי; איגום משאבים; איסוף וניטור נתונים להערכת התוכניות.

תמצית מנהלים

רקע

השימוש במדיה החברתית, הכוללת רשתות חברתיות, עולה בהתמדה בעשור האחרון ובמיוחד בקרב ילדים ובני נוער. הרשתות החברתיות, כמו גם יישומונים בטלפון החכם, הם פלטפורמה עבור המשתמשים ליצור זהות מקוונת, לתקשר ולבנות רשת קשרים חברתית. האינטרנט (מרשתת), כמרחב חיים נוסף, נושא עימו מאפיינים ייחודיים אשר מגבירים את הסכנה עבור ילדים ובני נוער ואת חשיפתם לאלימות ולפגיעה: חשיפה לבריונות ברשת, שימוש יתר ברשת וחשיפה לאתרים או לתכנים פוגעניים ברשת. מנגד, האינטרנט מספק הזדמנויות שונות להתפתחות אישית ולמידה וכן לקבלת סיוע וטיפול. ברחבי העולם, וגם בישראל, מופעלות תוכניות רבות למניעת בריונות ברשת בקרב ילדים, ולחינוך להתנהגות בטוחה ברשת.

אגף שפ"י (השירות הפסיכולוגי ייעוצי) במשרד החינוך פועל לקידום אקלים חינוכי מיטבי בבית הספר. תחום זה כולל גם עידוד התנהגות בטוחה ברשת והתמודדות עם בריונות מקוונת. האגף פנה למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך סקירת ספרות בין-לאומית עדכנית לאיתור פרקטיקה מיטבית בתחום, וכן לבצע תהליך של חילוץ ידע מתוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת הפועלות בישראל.

מטרות

איתור גורמים התורמים להצלחה של תוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת, וניסוח המלצות וכיווני פעולה להמשך גיבוש מדיניות ולפיתוח תוכניות המסתמכות על פרקטיקות מיטביות.

שיטות

סקירת ספרות בין-לאומית עדכנית

כדי לקבל תמונה רחבה ועדכנית, כללו המקורות לסקירה מאמרים אקדמיים ופרסומים באתרי אינטרנט מעשר השנים האחרונות. איסוף החומרים התבצע החל מחודש נובמבר 2019 ועד לחודש מארס 2020, ובמסגרתו הושם דגש על מחקרי הערכה אשר בחנו מועילות של תוכניות שמאפייניהן שונים.

חילוץ ידע - למידה מתוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת בישראל

תהליך הלמידה מתוכניות קיימות התבסס ברובו על המתודה של חילוץ וזיהוי ידע סמוי שפיתח בשנת 1995 פרופ' יונה רוזנפלד במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. המתודה מאפשרת לחלץ את הידע המקצועי הסמוי במערכת ולהפכו לגלוי ומנוסח בלשון "מכוונת לפעולה". בדרך זו מצטבר אצל אנשי המקצוע רפרטואר של פעולות ועקרונות פעולה שהם יכולים ליישם במגוון של שדות ופעילויות. בסיוע הגורמים המקצועיים בשפ"י, נבחרו חמש תוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת, הנחשבות מצליחות בהשפעתן החיובית על תלמידים ועל האקלים הבית-ספרי.

בבחירת התוכניות ניתנה העדפה לתוכניות ייחודיות, לתוכניות שפועלות לאורך זמן ולתוכניות שהורחבו לבתי ספר נוספים או לאוכלוסיות נוספות. חמש התוכניות שנבחרו הן: (1) "לי-Meet" בירושלים; (2) "עמיתים שומרי מסך" בקריית מוצקין; (3) "גולשים בטוח" ברחובות, רמלה, באר יעקב וראשון לציון; (4) "שומרי סף ברשת" ברמת גן; (5) "גיבורי-אֵל" בבאר שבע. יצוין כי חלק מן התוכניות פעלו בערים נוספות, אולם בסקירה זו נבחנו התוכניות בערים שבהן ביקרנו.

בחודשים נובמבר 2019 עד מארס 2020 נערכו במסגרת חילוץ הידע 16 ראיונות חצי מובנים עם 28 אנשי מקצוע המעורבים בתוכניות השונות: מורות, יועצות, מנהלות, מפקחות שפ"י, מדריכים בצופים ונציגות מג'וינט ישראל-אשלים וממשרד החינוך. רוב הראיונות נערכו בקבוצה, לרוב בהשתתפות שתיים או שלוש מובילות התוכנית. בשני בתי ספר נערך ראיון קבוצתי עם תלמידים המשתתפים בתוכניות (שלושה בכל בית ספר). כל ראיון ארך בין חצי שעה לשעה וחצי. מרבית הראיונות בוצעו פנים אל פנים ומיעוטם נערכו בטלפון. כל הראיונות הועלו על הכתב, ונותחו ניתוח תמתי בדגש על זיהוי הגורמים התורמים להצלחת התוכנית, וכן על האתגרים העיקריים בהפעלתה.

ממצאים

סקירת הספרות – עיקרי הדברים

השפעת השימוש ברשת על בריאותם ורווחתם של ילדים ובני נוער

השימוש באינטרנט בקרב ילדים בישראל גבוה ועולה בהתמדה. מסקר של ארגון הבריאות העולמי עולה כי מבין 41 מדינות שנבדקו, ישראל מדורגת במקום הרביעי בשימוש יומי של ארבע שעות ויותר של ילדים באינטרנט (Inchley et al., 2016). מתבגר ישראלי חבר בכ-27 קבוצות בממוצע ביישומון וואטסאפ (WhatsApp) (המועצה לשלום הילד, 2017), ועל כן הוגדר הוואטסאפ כ"מרחב חיים מהותי" בקרב מתבגרים (Bouhnik, Deshen, & Gan, 2014).

הספרות העוסקת בשימוש ברשת מתמקדת בשלושה סיכונים: חשיפה לבריאות ברשת, שימוש יתר ברשת וחשיפה לאתרים או לתכנים פוגעניים ברשת. לצד אלה יש יתרונות בשימוש ברשת: פיתוח אוריינות מחשב, השתתפות במעורבות קהילתית וחברתית, ושימוש ברשת ככלי להבניית זהות ומערכות יחסים, במיוחד עבור המתקשים בתקשורת ישירה.

התערבויות לקידום התנהגות בטוחה ברשת וצמצום סכנותיה

ספרות המחקר מצביעה על ארבע התערבויות עיקריות:

1. תוכניות הכשרה למורים, הורים ותלמידים
2. תוכניות מניעה, פיקוח וניטור של בית הספר לצורך הגנה מסכנות הרשת, סינון וחסמת תכנים, הגברת מעורבות ובקרת הורים
3. העלאת מודעות ופיתוח אחריות אישית - דרך הקניית ידע, טיפוח אקלים חברתי מיטבי ותוכניות עמיתים שבהן התלמידים מוכשרים כ"שגרירי סייבר" המונעים פגיעה ברשת
4. תוכניות טיפול באירועי פגיעה ברשת - אפיקי מידע ודיווח, מתן ייעוץ ותמיכה נפשית

רכיבי הצלחה בתוכניות שנמצאו יעילות

ניתוח משולב של 24 מחקרי הערכה העלה כי תוכניות התערבות יכולות להפחית בריונות ברשת ב-9%-15% (Gaffney, Farrington, Espelage, & Ttofi, 2019). מחקרי ההערכה זיהו כמה מאפיינים התורמים ליעילותן של תוכניות:

1. תוכניות שבהן נעשה ניטור ומדידת תוצאות
2. תוכניות ממושכות (ולא פעילות חד-פעמית)
3. פיתוח מודעות לבריונות ברשת והבנה של חוויות הקורבן
4. מעורבות של הורים והדרכה הורית
5. לימוד נורמות והגדרת כללי התנהגות לתקשורת ברשת
6. פיתוח אחריות אישית חברתית ואקלים חינוכי מיטבי בכיתה

קשיים ותחומים שבהם אין עדיין מענים מספקים

1. מיעוט הדיווח על אלימות מקוונת
2. מעורבות מעטה של הורים
3. צורך בצמצום הפער הדיגיטלי בין בני נוער לאנשי מקצוע
4. צורך בהסדרת מדיניות וחקיקה
5. חוסר בתוכניות לטיפול בקורבנות הרשת לאחר הפגיעה
6. חוסר בתוכניות לטיפול בפוגעים ברשת ומניעת הישנות הפגיעה

ממצאים מתהליך חילוץ הידע

עקרונות ליבה משותפים

אותרו ארבעה עקרונות ליבה המשותפים לכל התוכניות או לרובן ואשר תורמים להצלחתן:

1. הנחלת ערכים - ערכי יסוד להתנהגות אנושית, כבוד לזולת, קבלת אחריות ומעורבות כאשר חבר או חברה נפגעים, "ערבות הדדית"
2. טיפוח מנהיגות עמיתים - יכולה לתת מענה גם בזירה שבה אין נוכחות של מורים או הורים
3. "עקרון המניפה" - קבוצת העמיתים משפיעה על תלמידים אחרים, והם בתורם משפיעים על תלמידים נוספים
4. נוער למען נוער - הובלה של התוכנית על ידי קבוצת השווים מאפשרת לתלמידים להרגיש נוח ולשתף בחוויות אישיות

עקרונות לשילוב מוצלח של התוכנית במערכת הבית-ספרית

1. גיוס מנהלת בית הספר לתמיכה בתוכנית
2. מתן גיבוי וחיזוק מן ההנהלה למורים המפעילים את התוכנית
3. גיוס צוות המורים בבית הספר למניעת ברשות ולהתמודדות עימה
4. גיוס מורות ויועצות העובדות מתוך מוטיבציה, אמונה בתוכנית והתלהבות כמובילות התוכנית
5. בניית תשתית ארגונית עירונית לתמיכה בתוכנית
6. עיתוי התוכנית - בעת הכניסה לחטיבת הביניים בכיתה ז', כדי לבסס שפה בית-ספרית של שיח מכבד
7. הטמעת התוכנית מבעוד מועד בתוכנית הלימודים הבית-ספרית

עקרונות לגיבוש תכנים ופעילויות

1. הכנת "ערכה מוכנה להפעלה"
2. אפשרות להתאמה ייחודית של התוכנית לכל בית ספר
3. שמירה על רלוונטיות באמצעות פיתוח מתמיד של חומרים חדשים ועדכונים
4. התייחסות לכל הנוגעים בדבר - מורים, הורים ותלמידים
5. בניית החומרים לשיעורים בשיתוף עם התלמידים
6. התאמה של תכנים ודרכי פעולה לשכבות הגיל

בחירת עמיתים (תלמידים מובילים)

1. בחירת תלמידים מחויבים, יזמים, ובעלי ביטחון עצמי להביע את דעתם, גם אם אינה פופולרית
2. אין לבחור תלמידים שנוהגים באלמות או ביוש
3. תהליך נכון של בחירת עמיתים: חידוד ההבנה של המצבים שעומדים מאחורי העמית גם מחוץ לבית הספר ושל התכונות הנדרשות למילוי התפקיד

מתן הכשרה וליווי לעמיתים

1. מתן הכשרה לעמיתים טרם הפעלת התוכנית בבית הספר
2. קיום מפגשים קבועים בין הצוות החינוכי לקבוצת העמיתים לצורך היוועצות ולמידה הדדית
3. מתן גיבוי לעמיתים על ידי הצוות החינוכי כאשר הם חווים מצוקה או במקרים קשים במיוחד
4. הקניית מיומנויות שיח לקבוצת העמיתים והגדרת כללים ברורים בנוגע למה עושים ובאילו מקרים עליהם לפנות לקבל עזרה ממבוגר
5. מתן הדרכה קבועה לצוות החינוכי שמלווה את התוכנית בבתי הספר

עבודה משותפת ושיתופי פעולה

1. עבודה של העמיתים בזוגות או בשלשות מעשירה אותם ומחזקת אותם נוכח הקשיים
2. הובלה בצמד (הובלה בקו): מורה ויועצת, מדריכה ומורה וכיו"ב. הובלה כזו מאפשרת גיבוי אישי ומקצועי ושילוב יכולות
3. מתן מקום לעמיתים ליוזמות ולביטוי עצמי, בתמיכת הצוות החינוכי
4. שיתוף פעולה בין כלל הגורמים בבית הספר לטובת התוכנית מרחיב את השפעתה
5. מעורבות פעילה בתוכנית של המפקחת על היועצות במשרד החינוך, וסיוע שלה בפתרון בעיות
6. איגום משאבים עירוני המאפשר לפתח מענים מגוונים, כמו סמינר או אירוע, ולממנם

חשיבותם של מסרים ברורים

1. ניסוח אמנה בית-ספרית וקביעת נורמות התנהגות מקובלות בבית הספר
2. חזרה על מסר חד וברור מן הצוות לתלמידים, ולפיו המאמץ נעשה למענם ולא נגדם
3. נוכחות ומעורבות של מורה בכיתה במהלך פעילויות של התוכנית המועברות על ידי תלמידים

עקרונות פעולה יחודיים

1. חיבור בין הפורמלי לבלתי פורמלי
2. איגום משאבים של שתי תוכניות חזקות ומבוססות
3. מדידת השפעת התוכנית באמצעות העברת שאלונים לתלמידים
4. נכונות של הצוות החינוכי המלווה לעבוד בשעות לא שגרתיות
5. חוקים ברורים להתנהלות ולשיח בקבוצות הוויטסאפ, וכן סנקציות מוגדרות מראש

אתגרים בהפעלת התוכניות

1. רוב הפעילות ברשת מתרחשת בתום שעות הלימודים, ועל כן על הצוות החינוכי והעמיתים להיות ערוכים להתמודדות עם אירועי בריונות ברשת גם בשעות לא שגרתיות
2. למרות נוכחות של מורה בכיתה, יש קשיי משמעת בכיתה כאשר הפעילות מועברת על ידי תלמידים
3. קושי לפנות זמן מתאים לפעילות התוכנית בגלל עומס בלוח הזמנים של בית הספר
4. גיוס ורתימה של הצוות החינוכי לתוכנית מאתגר לעיתים, במערכת רוויית תוכניות ועמוסת מטלות
5. החידושים הטכנולוגיים התכופים דורשים לעדכן את התכנים בתוכנית כדי שהצוות החינוכי יישאר רלוונטי לנושא וכדי לא "לאבד" את התלמידים או להתרחק מהם
6. אין מספיק שיח עם הורים על בריונות ברשת. חלק מן ההורים אף מעניקים דוגמה שלילית להתנהלות ברשת ומשתמשים בה להפצת השמצות ואלומות מילולית כלפי מורים ומנהלים

7. בחלק מן הכיתות יש התנגדות בקרב תלמידים להתערבות הצוות החינוכי והעמיתים בהתנהלות ברשת, ונדרש זמן להשיג שיתוף פעולה מלא
8. חילופי מורות, יועצות או מנהלות יוצרים צורך לגייס ולהכשיר צוות חינוכי חדש לתוכנית

סיכום וכיווני פעולה

פרק הסיכום מציג המלצות שחולצו מתהליך הלמידה ומסקירת הספרות, על הרכיבים שנמצאו חשובים להצלחתן של תוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת ומניעת אלימות:

1. הכנת תוכניות "הכול כלול"
2. מתן גמישות לבתי הספר בהוספת תכנים לתוכניות
3. פיתוח מנהיגות בקרב בני הנוער
4. שימוש בשפה המשותפת לתוכניות ברמה הארצית
5. התייחסות לכלל קהילת בית הספר - תלמידים, מורים והורים
6. איגום משאבים בין תוכניות, גם ברמה עירונית ואף מחוזית, כאשר מתאפשר
7. מתן הכשרה, ליווי ותמיכה לכול - לצוות החינוכי, לתלמידים ולהורים
8. בניית תוכניות מבוססות נתונים, לצד קיום תהליך של מדידה ובקרה לבדיקת הצלחת התוכנית
9. שמירה על רלוונטיות של התוכניות לנוכח השינויים המהירים החלים במדיה החברתית
10. בנייה מראש של הסדירויות¹ בבית הספר (הפעילויות והסדרים החוזרים על עצמם תדיר בתרבות הבית-ספרית)
11. מתן דגש על הקניית ערכים אוניברסליים של כבוד הדדי, הימנעות מאלימות ומניעת פגיעה כאשר עדים לה
12. הקניית כלים יישומיים להתמודדות עם בריונות ולקיום תקשורת לא פוגענית
13. עבודה מתוך מוטיבציה, אמונה בתוכנית, התלהבות ומחויבות רבה להפעלת התוכנית

1 <http://avneyrosha.org.il/resourcecenter/Pages/101.aspx>

תוכן עניינים

1	מבוא
2	2. תיאור תהליך העבודה
2	2.1 מטרות
2	2.2 שיטות
3	2.3 מבנה המסמך
4	3. סקירת ספרות
4	3.1 הקדמה
5	3.2 השפעת השימוש ברשת על בריאותם ורווחתם של ילדים ובני נוער
9	3.3 תוכניות בעולם שמטרתן קידום התנהגות בטוחה ברשת וצמצום סכנותיה
13	3.4 רכיבי הצלחה בתוכניות שנמצאו יעילות
14	3.5 אתגרים בהפעלת תוכניות להתנהגות בטוחה ברשת
16	4. חילוץ ידע - למידה מתוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת בישראל
16	4.1 עקרונות פעולה התורמים להצלחת התוכניות
21	4.2 אתגרים בהפעלת התוכניות
23	5. כיווני פעולה
25	מקורות
31	נספחים
31	נספח א: מיפוי תוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת
32	נספח ב: דוגמאות לשלוש תוכניות התערבות שנבחנו במחקר והראו השפעות חיוביות בקידום התנהגות בטוחה ברשת ובמניעת בריונות
34	נספח ג: תיאור חמש התוכניות שהשתתפו בתהליך חילוץ הידע בישראל

רשימת תרשימים

4	תרשים 1: השימוש של ילדים ובני נוער ברשתות חברתיות בשנים 2019-2020

1. מבוא

האינטרנט (מרשתת) והמדיה החברתית הם חלק חשוב מחייהם של הילדים ובני הנוער. לצד יתרונות והזדמנויות רבים שיש לרשת להציע, יש סכנות ואתגרים בשימוש בה, כגון בריונות ברשת, זמן מסך רב וחשיפה לאתרים או לתכנים פוגעניים. השימוש ברשת וביישומנים (אפליקציות) הפך להיות גם חלק בלתי נפרד מן הלמידה בבתי הספר, והוא נוכח בכיתות וכמובן שגם בהפסקות. מורים רבים נדרשים להתמודד עם ההשפעה של המעורבות הרבה של תלמידיהם ברשת, בשעות הלימודים ובבית, ועם השפעתה על האקלים הבית-ספרי.

תוכניות למניעת בריונות וסיכון ברשת ולקידום התנהגות בטוחה ברשת פועלות כיום ברוב מוסדות החינוך בישראל ובעולם ונמצאות בתהליך של פיתוח מתמיד. התוכניות מנסות להתמודד עם האתגרים הרבים שמציב השימוש הרב של התלמידים במדיה החברתית. בישראל, הגוף המרכזי האחראי לפיתוח התוכניות במוסדות החינוך הוא השירות הפסיכולוגי ייעוצי (שפ"י) במשרד החינוך, שמתפקידו לקדם את ההתפתחות הרגשית, הקוגניטיבית והחברתית של התלמידים במערכת החינוך. אחד ממוקדי הליבה בעבודת השירות הוא קידום רווחה נפשית של כל באי בית הספר וקידום האקלים המיטבי במסגרת החינוכית, דבר שנעשה במקרים רבים במסגרת שיעורי "כישורי חיים". גישה זו מוצאת תמיכה בספרות שבה מודגשת החשיבות של פיתוח אחריות אישית-חברתית ואקלים חינוכי מיטבי בכיתה. הדבר נעשה, בין השאר, באמצעות עידוד שימוש בטכנולוגיה בדרך אחראית, פיתוח אוריינות רגשית דיגיטלית ומודעות לאזרחות טובה ברשת, שנמצאו כרכיבים התורמים ליעילותן של תוכניות התערבות בתחום (Hutson, Kelly, & Militello, 2018).

אגף שפ"י במשרד החינוך פנה למכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך סקירת ספרות בין-לאומית עדכנית לאיתור פרקטיקה מיטבית לחינוך להתנהגות בטוחה ברשת, וכן לבצע תהליך של חילוץ ידע מתוכניות לקידום התנהגות בטוחה ברשת הפועלות בישראל.